

УДК 346:334.7

DOI <https://doi.org/10.32689/2522-4603.2025.2.13>**Олександр МАРТИНЮК**

аспірант ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»,

MartyniukO@outlook.com

ORCID: 0009-0004-6654-8922

Микола РЯБЧЕНКО

кандидат юридичних наук, доцент кафедри Правознавства

Чернігівського інституту імені Героїв Крут

ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»,

mykolariabchenko@gmail.com

ORCID: 0009-0000-7389-4883

КОРПОРАТИВНИЙ ДОГОВІР: ОСОБЛИВОСТІ УКЛАДЕННЯ ТА ВИКОНАННЯ В УКРАЇНІ

У статті розглядається поняття корпоративного договору в українському законодавстві, аналізуються його суб'єктний склад, предмет та способи реалізації. Особливу увагу приділено дослідженню останніх змін у національних законодавчих нормах, зокрема в Законі України «Про акціонерні товариства» та Законі України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», які стосуються корпоративних договорів.

У статті досліджуються особливості процедури укладання корпоративного договору, а також аналізується сучасний стан законодавства, яке регулює корпоративні відносини. Автори визначили ключові фактори, що дозволяють розглядати корпоративний договір як самостійну правову конструкцію серед інших договірних форм у сфері господарських правовідносин.

У статті здійснено аналіз актуальних проблем, які виникають під час виконання корпоративного договору. Розглянуто основні принципи дотримання зобов'язань, запропоновано заходи відповідальності за їх порушення, а також проведено огляд способів забезпечення виконання зобов'язань, що мають відношення до корпоративного договору.

Результати дослідження свідчать, що введення воєнного стану в Україні призвело до суттєвих змін у регулюванні договірних відносин. Зокрема, угоди, укладені після початку цього періоду, включають чіткіші положення про форс-мажор. Це дає можливість сторонам враховувати потенційні ризики та відповідно коригувати договірні зобов'язання, адаптуючи їх до змінених умов.

Форс-мажорні обставини не звільняють сторону від виконання умов договору, а лише тимчасово призупиняють строк його виконання на період дії таких обставин. Після їхнього завершення суб'єкт господарювання зобов'язаний виконати умови договору в повному обсязі.

Ключові слова: корпоративний договір, форс-мажор, господарські правовідносини, сторони договору, воєнний стан.

Oleksandr Martyniuk, Mykola Riabchenko. CORPORATE AGREEMENT: FEATURES OF CONCLUSION AND IMPLEMENTATION IN UKRAINE

The article explores the concept of corporate agreements within Ukrainian legislation, delving into their subject composition, key elements, and methods of execution. It pays particular attention to recent updates in national legal norms, notably the changes in the Law of Ukraine «On Joint-Stock Companies» and the Law of Ukraine «On Limited and Additional Liability Companies», which address corporate agreements. A detailed examination is provided regarding the procedural nuances of formulating a corporate agreement while also evaluating the current legislative framework governing corporate relations.

The authors outline significant aspects that establish corporate agreements as distinct legal mechanisms within the broader domain of economic contractual relations. Furthermore, the text identifies and assesses common challenges associated with implementing corporate agreements. Core principles for ensuring compliance with contractual obligations are discussed, along with recommended liability measures for violations.

A review is conducted on available methods for guaranteeing adherence to terms concerning corporate agreements. The findings of the study highlight that the imposition of martial law in Ukraine has brought about notable alterations in the regulation of contractual practices. Agreements entered into during this period feature more explicit provisions addressing force majeure, enabling parties to better anticipate risks and recalibrate contractual obligations based on the evolving circumstances.

It is emphasized that while force majeure events do not absolve a party from fulfilling its contractual obligations, they can temporarily suspend performance deadlines for the duration of such events. Once these circumstances subside, the business entity is required to fully comply with the terms of the agreement.

Key words: corporate agreement, force majeure, economic legal relations, parties to the agreement, martial law.

Постановка проблеми. Інститут корпоративного договору вже давно відомий у світі та активно застосовується в практиці. Його популярність та значення зумовлені тим, що установчі документи не завжди здатні повністю врегулювати певні аспекти взаємин між учасниками товариства.

У багатьох країнах корпоративний договір слугує дієвим інструментом захисту прав інвесторів, а також ефективним механізмом для регулювання питань корпоративного управління. Він дає змогу заздалегідь визначати шляхи вирішення конфліктів між учасниками, встановлювати специфічні правила, такі як порядок голосування або кворум, які можуть відрізнятися від загальних вимог, прописаних законом.

На сьогодні в українському законодавстві, зокрема у Законах України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» та «Про акціонерні товариства», визначено поняття корпоративного договору стосовно товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю, а також акціонерних товариств. Однак розуміння правової природи такого договору неможливо обмежити лише його визначенням. Глибоке дослідження правової природи договору є ключем до його правильного тлумачення та забезпечення ефективної і послідовної практики застосування норм права.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження правової природи корпоративного договору вже перебувало у фокусі наукових праць таких дослідників, як В. В. Васильєва, К. О. Рябова, М. М. Сигидин та О. В. Бігняк. Проте впровадження нового законодавчого регулювання у цій сфері створює потребу в перегляді та переосмисленні його правової сутності.

У сфері господарсько-правових досліджень корпоративний договір досі не зазнав ґрунтовної концептуальної розробки, що створює актуальну необхідність у науковому осмисленні доктрини та практичних аспектів його застосування. Передусім це стосується питань визначення правової природи корпоративного договору, його значення, а також оцінки ефективності цього інструменту в забезпеченні корпоративного управління.

Мета статті. Метою статті є дослідження поняття корпоративного договору та його специфічні особливості, що дозволяє визначити шляхи вдосконалення українського законодавства для більш ефективної реалізації механізмів захисту прав і інтересів учасників товариства в практичній діяльності.

Виклад основного матеріалу. У зв'язку з постійним реформуванням корпоративного

законодавства, поступово з'являється дедалі більше договірних підходів та інструментів для врегулювання корпоративних відносин. Це робить дану тему надзвичайно актуальною.

Дослідження корпоративного договору наразі перебуває на етапі активного становлення, тому важливо приділити особливу увагу позиціям сучасних науковців, які у своїх роботах аналізували сутність цього поняття.

Л. Дорошенко вважає, що введення корпоративного договору в українському законодавстві стало наслідком недоліків національного корпоративного регулювання та сподівань на його ефективність як інструменту врегулювання внутрішніх організаційно-господарських відносин у господарських товариствах. Це пояснюється його гнучкістю, оперативністю внесення змін, конфіденційним характером і зрозумілістю для закордонних інвесторів [1, с. 315].

Поняття «корпоративний договір» визначено у Законі України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю». Оскільки цей закон регулює виключно правовий статус товариств з обмеженою й додатковою відповідальністю, включаючи порядок їх створення, функціонування та ліквідації, а також права та обов'язки учасників, можна зробити логічний висновок, що корпоративний договір укладається лише в межах цих товариств [2].

За словами І. Венедіктової, корпоративний договір укладається між учасниками юридичної особи корпоративного типу, встановлюючи порядок здійснення корпоративних прав, прав на частку (акцію) та виконання обов'язків, пов'язаних із вчиненням певних дій або утриманням від них задля забезпечення спільних, захищених законом інтересів [3, с. 28]. Аналогічна позиція висловлена В. Васильєвою у її дослідженні, де розглядається поняття корпоративного договору [4].

Аналізуючи визначення корпоративного договору, представлені у науковій літературі, важливо акцентувати увагу на проблемі термінологічного обґрунтування цього поняття. Більшість підходів до його визначення зосереджуються на окремих аспектах договору, і, відповідно, не мають комплексного характеру.

Корпоративний договір, відповідно до чинного законодавства, представляє собою угоду між учасниками товариства, яка визначає порядок використання їхніх прав і повноважень або передбачає утримання від їх реалізації. Такий договір укладається виключно в письмовій формі і має безоплатний характер. У разі невідповідності договору встановленим вимогам він вважається нікчемним,

про що йдеться у статті 7 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю».

Корпоративний договір покликаний регулювати взаємовідносини між учасниками або акціонерами, встановлюючи чіткі правила і спрямовуючи на зниження ризиків при об'єднанні капіталів. При цьому не існує жодних обмежень щодо розміру чи джерела походження капіталу, що відкриває можливість залучення міноритарних акціонерів, а також використання позик або кредитів.

Корпоративний договір можна розглядати як багатогранне явище, що має кілька аспектів.

По-перше, він виступає як інститут господарського права, представляючи собою сукупність норм, які регулюють правовідносини, пов'язані з укладенням, виконанням і припиненням договору.

По-друге, корпоративний договір може вважатися правовим інструментом у механізмі корпоративного управління, який забезпечує саморегулювання прав та обов'язків сторін договору.

По-третє, він функціонує як локальний акт – один із ключових засобів регулювання, хоч і не нормативного характеру, але такого, що встановлює правила поведінки, призначені для багаторазового застосування учасниками корпоративної організації. Основною метою цього акта є формування внутрішньої структури корпоративної організації.

Процес укладення корпоративного договору складається з двох ключових стадій – оферти та акцепту. Учасники юридичної особи корпоративного типу, висловлюючи свої наміри щодо формування договірних взаємин, узгоджують спільну волю стосовно умов майбутнього договору.

Ініціатива укладення корпоративного договору належить самим учасникам юридичної особи, які спільно обговорюють такі питання:

- необхідність укладення договору;
- загальну мету його реалізації;
- перелік питань, що стануть предметом договору, та інші аспекти.

Пропозиція укласти договір може бути висловлена як усно, так і в письмовій формі. У випадку письмової оферти, вона може бути представлена у вигляді окремого документа (наприклад, проекту договору) або ж оформлена як лист, телеграма чи інше повідомлення, яке передається акцептанту через пошту або інші технічні засоби зв'язку. Отже, пропозиція укласти корпоративний договір має бути спрямована конкретному колу осіб, що входять до числа учасників юридичної особи корпоративного типу або власників корпоративних прав.

Ключовою стадією у процесі укладення корпоративного договору є досягнення домовленості між усіма його учасниками. Цей етап здебільшого проходить у рамках попереднього переговорного процесу, який передуює безпосередньому підписанню документа сторонами. Його важливість важко переоцінити, адже результат узгодження умов договору впливає на механізм розподілу корпоративного контролю та визначає основні напрями управлінської політики товариства.

Існує декілька можливих варіантів оформлення корпоративного договору:

1. Узгодження умов під час переговорів із подальшим спільним підписанням розробленого тексту договору.

2. Надання однією стороною вже підписаного договору іншій стороні для його підписання та затвердження.

Після цього кожна наступна сторона підписує документ і передає його далі, при цьому важливо, щоб жодна зі сторін не вносила змін до редакції тексту договору, який підписується.

Договір вважається укладеним лише за умови отримання згоди всіх сторін. Таким чином, відповідь сторони, якій адресовано пропозицію щодо укладення договору, повинна бути повною і безумовною (акцепт). У сфері корпоративних договорів акцепт через конклюдентні дії не допускається, оскільки корпоративний договір за своєю правовою природою є немайновим. Він регулює організаційні корпоративні правовідносини, які не пов'язані з передачею майна або оплатою визначеної грошової суми.

Укладання корпоративного договору в межах господарського товариства розширює права та можливості його учасників або акціонерів, забезпечуючи більш ефективний контроль над управлінням і діяльністю товариства. Однак основною проблемою в цій сфері на сьогодні є недостатній обсяг судової практики.

Судова практика щодо корпоративних договорів перебуває на етапі становлення, що в перспективі сприятиме підвищенню рівня їх укладання. Водночас є потреба вдосконалення законодавства, яке регулює зміст таких договорів, для створення більш ефективної правозастосовчої системи.

За словами М. Ніколенка, виконання корпоративних договорів є центральним етапом договірних взаємовідносин, на якому сторони впроваджують свої права та виконують обов'язки. Ключовою передумовою належного виконання договірних зобов'язань виступає дотримання положень самого договору та відповідність нормам чинного законодавства, що забезпечує найкращу основу для завершення зобов'язань [5, с. 56].

У частині першій статті 199 Господарського кодексу України зазначено, що виконання господарських зобов'язань гарантується заходами захисту прав і відповідальності сторін господарських відносин, встановленими законодавством. За домовленістю сторін можуть застосовуватися види забезпечення виконання зобов'язань, передбачені законом або такі, що не суперечать його нормам, які зазвичай використовуються в господарському (діловому) обігу [6].

Принцип реального виконання зобов'язання, адаптований до корпоративного договору, передбачає, що сторони мають виконувати свої зобов'язання безпосередньо в натурі, а не замінювати їх виконання грошовою компенсацією.

На сьогоднішньому етапі закон передбачає важливу норму щодо звільнення від відповідальності в разі виникнення форс-мажорних обставин. Для цього сторона договору має оперативно поінформувати іншу сторону про неможливість виконання умов угоди. Такий підхід сприяє мінімізації негативних наслідків для обох учасників господарських відносин та забезпечує можливість своєчасного реагування на подібні ситуації.

Торгово-промислова палата України в своєму листі № 1.2024/02-7.1 від 28.02.2022 заявила, що російська агресія проти України є форс-мажорною обставиною [7]. Водночас багато суб'єктів господарювання буквально трактують цю позицію, вважаючи, що виключно факт воєнного стану в Україні є достатньою підставою для виправдання невиконання або неналежного виконання договірних зобов'язань.

Суб'єкти господарювання мають можливість отримати сертифікат про форс-мажорні обставини в Торгово-промисловій палаті України. Цей документ засвідчує факт виникнення форс-мажору. Розмір тарифів на оформлення сертифіката залежить від виду заяви (термінова чи у звичайному порядку) та особливостей суб'єкта, який звертається. Однак, як свідчить практика застосування в умовах воєнного стану, навіть підтвердження непереборної сили сертифікатом не завжди може слугувати достатнім доказом того, що суб'єкт господарювання не мав можливості належно виконати свої зобов'язання.

Наявність форс-мажорних обставин не звільняє від виконання договірних зобов'язань, а лише надає можливість перенести їх виконання на певний період. Після завершення цього строку сторона договору повинна якнайшвидше виконати його умови.

На нашу думку, чинне законодавство потребує внесення додаткових змін, які б більш детально визначали ознаки форс-мажорних обставин та забезпечували чітке формулювання цього поняття. На практиці недостатня конкретизація стає причиною різноманітних труднощів, що призводять до складнощів і конфліктів між сторонами договору. Варто також зазначити, що форс-мажорна обставина не звільняє сторону від виконання договірних зобов'язань, а лише дозволяє відстрочити їх виконання до моменту усунення таких обставин.

Висновки. Ключові характеристики корпоративного договору мають низку спільних рис із господарськими зобов'язаннями.

До основних з них належать:

1. Засіб правового регулювання взаємовідносин між суб'єктами підприємницької діяльності.

2. Інструмент для правового забезпечення функціонування акціонерних товариств, товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю.

3. Організаційна природа договору, що визначає його специфічну роль у структурі взаємин сторін.

4. Виконання функції локального регулятора, який впливає на ключові аспекти господарських відносин, включаючи організаційно-господарські й майново-господарські сфери. У зв'язку зі змінами в корпоративному законодавстві, корпоративний договір тепер є безоплатним і обов'язково складається у письмовій формі. Закон чітко визначає, що договір, який не відповідає цим вимогам, є нікчемним.

Важливим аспектом процедури укладення корпоративного договору є забезпечення інформування учасників юридичної особи корпоративного типу, які не беруть участі в договорі. Це пояснюється тим, що, попри те, що положення договору обов'язкові лише для його сторін, факт укладення такого договору може опосередковано впливати на інших учасників.

Виконання умов корпоративного договору на сьогоднішній день може мати певні перебої. Це обумовлено наявністю форс-мажорних обставин через які сторони договору неспроможні виконати свої зобов'язання.

Так, лист ТПП сам по собі не може розглядатися як єдиний і достатній доказ наявності форс-мажорних обставин. Він також не може слугувати єдиною підставою для звільнення особи від відповідальності за допущені порушення, зокрема у рамках корпоративного договору.

За таких умов, учасник, який посиляється на воєнний стан як на непереборну силу, буде змушений доводити існування причинно-наслідкового зв'язку між фактом воєнного стану та конкретними обставинами, що перешкодили виконанню його зобов'язань.

Ця ситуація, безсумнівно, стане поштовхом до створення абсолютно нової судової практики.

Суди будуть зобов'язані вирішувати відповідні спори, виробляти спільні підходи до тлумачення та застосування правових норм в межах наявних правовідносин.

Література:

1. Дорошенко Л. М. Інститут корпоративного договору: компаративістський підхід. Корпоративне право крізь призму судової практики : монографія / за ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Харків : ЕКУС, 2021. С. 303–325.
2. Закон України Про товариство з обмеженою та додатковою відповідальністю від 06.02.2018 № 2275-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#Text> (дата звернення: 05.08.2025)
3. Венедіктова І. В. Реалізація охоронюваного законом інтересу при укладанні корпоративних угод. Проблеми охорони прав суб'єктів корпоративних відносин: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника, 2012. С. 36–38.
4. Васильєва В. А. Корпоративні правочини: поняття та особливості. *Проблеми охорони прав суб'єктів корпоративних правовідносин* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присв. 10 річниці створ. лабораторії з вивчення проблем корп. права НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України (23–24 вересня 2011 р.). Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника, 2012. С. 25–28.
5. Ніколенко М. О. Господарсько-правова природа корпоративного договору як засобу регулювання корпоративних відносин. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. № 4 (29). С. 75–79
6. Господарський кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Текст> (дата звернення: 05.08.2025).
7. Торгово-промислова палата України : Лист від 28.02.2022 р. № 2024/2.0-7.1. URL: <https://uccr.org.ua/uploads/files/621f7b0c7d97f275399291.pdf> (дата звернення: 05.08.2025).